

ДРАГАНА Р. ГЛУШАЦ¹

Универзитет у Новом Саду

Технички факултет „Михајло Пупин“, Зрењанин

БОЈАНА А. ПЕРИЋ ПРКОСОВАЧКИ

Универзитет у Новом Саду

Медицински факултет

Технички факултет „Михајло Пупин“, Зрењанин

МИЛАН С. НИКОЛИЋ

Универзитет у Новом Саду

Технички факултет „Михајло Пупин“, Зрењанин

ОРИГИНАЛНИ НАУЧНИ ЧЛАНАК

UDK: 316.472.4:159.923.2-053.6

BIBLID: 0353-7129, 27(2022)2, p.157-174

ЕФЕКТИ КОРИШЋЕЊА ДРУШТВЕНИХ МРЕЖА НА САМОПОШТОВАЊЕ АДОЛЕСЦЕНАТА И ЊИХОВ ОДНОС ПРЕМА ОБРАЗОВАЊУ И БУДУЋНОСТИ

Резиме: У раду је представљено истраживање које је имало циљ да утврди везу између коришћења интернета, конкретно друштвених мрежа са нивоом самопоштовања и самопроцене сопствених квалитета и способности, као и да утврди постојање корелације коришћења друштвених мрежа са њиховим образовним аспирацијама. Такође су детектовани односи адолесцената према људима, страху од будућности, њихова спремност на ризик, читање класичних књига и односа према мултимедијалном учењу и читању. Истраживање је спроведено испитивањем ставова адолесцената узраста од 14 до 19 година. Подаци су добијени обрадом $N=599$ упитника репрезентативног фокусираног узорка адолесцената, ученика средњих школа у Републици Србији. Истраживање је спроведено у току 2021. године. У обради података примењена је дескриптивна, корелациона и регресиона анализа. Дескриптивна анализа је показала да је најмањи просечни скор постигнут за димензију која се односи на читање класичних књига, а највиши за димензије однос према људима и страх од будућности. Корелативна анализа између димензија показала је да самопоштовање и коришћење друштвених мрежа нису повезани, али да што је позитивнији став према образовању, то су виши сопствени стандарди, као и позитивнији односи према људима. Сличан налаз је и у регресионој анализи, која показује да оно што утиче на самопоштовање јесте вредност сопствених стандарда, однос према људима, као и страх од будућности.

Кључне речи: млади, адолесценти, друштвене мреже, самопоштовање

Увод

Мотивација за ово истраживање пронађена је у опажању да су адолесцен-ти у Србији протеклих година у великој мери изложени експанзији друштвених медија и мрежа, чиме се врши трансформација начина размишљања и деловања младих генерација (Arsović, 2010). Током протеклих 10 година брз развој дру-

1 bojana.peric-prkosovacki@mf.uns.ac.rs, bojana.peric@tfzr.rs

штвених мрежа као што су *Facebook*, *Twitter*, *My Space* и др. изазвао је велике промене у начину на који људи комуницирају (Pantić, 2014). Уобичајен опис данашњих младих је да су они дигитална популација, односно део целокупне популације људи која се дефинишу кроз искуство дигиталне технологије (Buckingham, 2013). Педагози и родитељи наилазе на препреке у комуникацији и разумевању са децом, што је својеврстан генерацијски јаз. Постоје становишта да је данас тај јаз додатно продубљен а коришћење технологије може погоршати ситуацију (Moncur et al., 2016). То имплицира негативно мишљење јавног мњења о интернету (Shaw & Gant, 2004). Постоји велики број студија у свету која се бави овим питањем, односно провером да ли интернет изазива промене у смислу социјализованости, депресивности, усамљености, самопоштовања и да ли има утицаја на став младих према сопственом образовању.

Ова студија произашла је управо из питања: на који начин је експанзија друштвених мрежа утицала на промене у одрастању младих у Србији? Очигледни су бројни утицаји интернета на друштво, на начин функционисања у приватном и професионалном домену, па чак и у домену здравља младих. Путоказ заправо за студију је пронађен у студији Ричардса и сарадника (Richards et al.) из 2015. године који су истражујући ово исто питање трагао за разумевањем утицаја социјалних медија на здравље деце и младих. Студија је открила да је здравствени утицај друштвених медија на децу и младе био највећи на ментално здравље, а посебно у областима самопоштовања. Ми се надовезујемо и питамо да ли постоје и какве су последице деловања дигиталног одрастања на самопоштовање и на образовне аспирације адолесцената?

Теоријска разматрања

Интернет и самопоштовање

Формирање идентитета сматра се главним задатком адолесценције (Todorović, 2004). У адолесцентом периоду стабилност самопоштовања је значајна управо за интегративне процесе у личности, јер се слика о себи тада финално уобличава и интегрише. Самопоштовање (самопоуздање или вера у себе) подразумева у психологији евалуацију или утисак особе о себи. Може се односити на лик и способности појединца, сећања на дешавања из прошлости и сопствене перцепције. Људи развијају самопоштовање на основу вредновања себе у целини, самопоштовање и самоосуђивање су заправо резултат глобалног самовредновања (Крнетић, 2006). Самопоштовање је могуће доживети када неко сагледава самога себе и код себе налази неке позитивне карактеристике које сам високо цени.

Резултати истраживања које су спровели Тошић и сарадници (Тошић и др., 2008) показују да су за развој самопоштовања значајни: афективна атмосфера, комуникације, интеракција и топлина у породичним односима, како међу самим родитељима тако и у њиховим односима са децом, као и прихваћеност, односно

неприхваћеност од стране вршњака у разреду. Статистички значајна, и највиша корелација са самопоштовањем адолесцената добијена је на ставкама које се одnose на материјални статус, показало је њихово истраживање.

Дакле, самопоштовање не произилази само из сопствених процена, него и из реакција других људи, а на првом месту особа које су блиске и које се доживљавају важним (Latković et al., 2009).

Управо аспект интернета који чине читим реакције других људи на нас саме јесу друштвене мреже. Донеле су сасвим нови метод комуникације, односа са широком заједницом, могућности самопромоције, што је у последњој деценији отворило ново подручје за истраживање личности и идентитета. Дата је прилика свима да постану познате и јавне личности објављујући податке о себи, своје фотографије, статусе, размишљања, записе догађаја у којима су учествовали, па чак и да експериментишу са својим идентитетом (Valkenburg et al., 2005). Такође је дата прилика за врло брзе реакције односно повратне информације у виду „лајкова“ и „коментара“. Очекиване повратне информације су подршка, позитивна критика, похвала, комплимент.

Коришћење апликација друштвених медија је међу најчешћим активностима данашње деце и адолесцената (O’Keeffe & Clarke-Pearson, 2011). Они посећују сајтове друштвених медија да би се укључили у много различитих врста забаве и друштвених активности, укључујући играње игрица, дружење, провођење времена, комуникацију и постављање слика (Alen et al, 2014). Млади људи све више користе сајтове друштвених мрежа да би се дружили са другима (Wilson et al., 2010). Не задовољавају се тиме да буду пасивни потрошачи, већ све више удовољавају својој жељи за избором, удобношћу, прилагођавањем и контролом кроз дизајнирање, производњу и дистрибуирање сопствених производа (Tapscott & Williams, 2007). Мобилни телефон постао је неизоставан део свакодневних животних навика младих, тако да је прешао из пукe „технолошке целине“ у кључни „друштвени објект“ (Srivastava, 2005).

Студија Ким и сарадници (Kim et al.) из 2009. године показала је да појединци који су били усамљени или нису имали добре социјалне вештине могу развити снажно компулзивно понашање на интернету које резултује негативним животним исходима (нпр. наношење штете другим значајним активностима као што су посао, школа или значајне везе) уместо санирања оригиналних проблема. Док студија аутора Шо и Ганта (Shaw & Gant, 2004) сведочи да коришћење интернета значајно смањује усамљеност и депресију, док се уочена социјална подршка и самопоштовање значајно повећавају. Мотивисани контраверзним резултатима студија о утицају интернета на депресију и самопоштовање Гонзалес и Хенкок (Gonzales & Hancock, 2011) спровode истраживање које је укључивало три групе учесника у две различите ситуације: излагање огледалу, изложеност сопственом Фејсбук профилу. Трећа група је била контролна. Ниво самопоштовања код свих учесника процењен је помоћу Розенбергове (Rosenberg, 1962) скале самопоштовања (која ће бити коришћена и у овом истраживању као мерни инструмент).

Резултати су показали позитивне ефекте Фејсбука на самопоштовање подржавајући такозвани хиперперсонални модел у коме селективна самопрезентација позитивно утиче на утиске о самопоштовању (Gonzales & Hancock, 2011).

Вудс (Woods, 2016) истражује како се друштвени медији односе на квалитет сна, самопоштовање, анксиозност и депресију код адолесцената у Шкотској. Закључује да адолесценти који су више користили друштвене медије и били више емоционално укључени у друштвене медије, имају лошији квалитет спавања, ниже самопоштовање и виши ниво анксиозности и депресије.

Баркер (Barker, 2009) трага за узроцима популарности и разлозима коришћења социјалних мрежа и налази да је основни мотив за коришћење друштвених медија комуникација са члановима вршњачке групе. Резултати његовог истраживања показују да је код већине учесника са високим нивоом самопоштовања висока употребу друштвених медија за комуникацију са члановима вршњачке групе. Позитивно самопоштовање је такође било снажно повезано са забавом и провођењем времена.

Резултати истраживања групе аутора (Błachnio et al.,) из 2016. показали су да самопоштовање и нарцисоидност могу бити предиктори личног значаја за Фејсбук. Корелационе анализе (Mehdizadeh, 2010) су откриле да су особе већег нарцисизма и нижег самопоштовања повезане са већом активношћу на мрежи, као и са неким самопромотивним садржајем. Такође, овом студијом утврђено је да родне разлике утичу на врсту самопромотивног садржаја који представљају поједини корисници Фејсбука. Истраживање из 2017. године (Barry et al., 2017) испитује везу нарцисоидности и самопоштовања са објављивањем самоприказаних фотографија („селфија“) на популарној друштвеној мрежи за размену фотографија Инстаграму. Занимљив је налаз да претпостављени односи нарцисизма и самопоштовања са постављањем селфија независно од теме нису били значајни, али постојала је значајна веза између неких димензија нарцизма и специфичних категорија селфија (Carpenter, 2012).

Основни циљ националне студије (Andreassen, 2017) био је да се испита повезаност између зависничке употребе друштвених медија, нарцисизма и самопоштовања. Мерење је извршено помоћу скале склоности социјалним медијима у Бергену (БСМАС), Нарцисоидног инвентара личности и Росенберг (Rosenberg, 1962) скале самопоштовања. Ниско самопоштовање је имало најјачи ефекат на коришћење зависности у друштвеним медијима, затим код жена, појаве нарцисоидности и ниске старосне доби. Иако је коришћење друштвених медија нормално и распрострањено модерно понашање, појединци са неким од ових карактеристика могу бити мете за интервенције са циљем спречавања заразног и деструктивног онлајн учешћа.

Конечно, зашто је изучавање самопоштовања важно? Феркани (Ferkany, 2008) тврди да је неговање самопоштовања, барем индиректно, генерално важан образовни приоритет и да у односу на одређене домене наставе, посебно физич-

ко васпитање и уметност, школски васпитачи би требало да ставе бригу о самопоштовању међу своје приоритете.

Истраживање са којима ћемо упоредити резултате вршено је у Босни и Херцеговини (Hasanagić i Yilmaz, 2014). Циљ овог истраживања било је утврдити да ли је самопоштовање младих повезано са употребом интернет социјалних мрежа, као и правац те повезаности. У истраживању су коришћени Росенбергова скала самопоштовања, као и упитник о коришћењу интернет социјалних мрежа, те ће упоређивање резултата бити адекватно. Добијени резултати указују на то да на узорку младих у Босни и Херцеговини не постоји статистички значајна повезаност између самопоштовања и коришћења друштвених мрежа (на интернету). Насупрот томе, истраживање истом методологијом у Хрватској (Galina, 2017) утврдило је да адолесценти који више времена проведу на друштвеним мрежама и поседују већи број пратилаца исказују виши ниво добробити и самопоштовања, што је, истиче Галина (Galina, 2017), врло важно за овај турбулентан период живота.

Друштвене мреже и однос према образовању

Однос младих према образовању зависи од низа фактора (Pavić, 2017). Школа на пример, има значајну улогу да припреми ученике за њихов будући живот и да им осигура најоптималније услове у којима ће спознати и остварити сав свој потенцијал и стећи сва знања и компетенције, како би на што бољи начин могли придонети развоју друштва. Такође, утицај могу имати социодемографске карактеристике, породичне прилике, и тако даље. Да ли друштвене мреже имају утицаја на однос ученика у адолесцентском добу на њихов однос према образовању?

Да ли на однос према образовању могу имати друштвене мреже као начин стварања виртуелног идентитета и уласка у односе са непознатим особама у низу интеракција које човеку нису биле познате пре постојања интернет? Мобилни телефони и виртуелни свет често стварају личност особе која није иста у стварном свету (Jevtić & Dajić, 2021). Ера модерних технологија доноси брзе промене у свим аспектима људског живота, укључујући у великој мери сферу образовања. Ученици нису више пасивни примаоци информација, већ су активно ангажовани у размени знања и у производњи новог знања. У томе им помаже познавање савремених технологија и компјутерске вештине које постају саставни део живота савремене деце и младих (Rajić & Tasevska, 2019).

У последње време много студија се бави истраживањем векторских утицаја измењеног понашања младих на интернету и друштвеним мрежама на остале аспекте живота. Међутим, утицај коришћења друштвених мрежа према сопственом образовању је врло оскудно доказиван. Милићевић и сарадници (Milićević i dr., 2021) анализирали су како студенти перципирају имиџ свог факултета на друштвеним мрежама, и при том су анализирали њихово искуство. Закључили

су да студенти далеко мање верују друштвеним мрежама и оне не утичу битније на њихове ставове према стратегији образовања. С друге стране многобројна истраживања су указала на доказе који сугеришу да су друштвене мреже веома корисне за подстицање процеса наставе и учења (Hortigüela-Alcalá et al., 2019). Међутим, употреба друштвених мрежа у образовној активности мора бити утемељена са дидактичке и психолошке тачке гледишта како би се избегла могућност негативних последица (Sharov et al., 2021).

Истраживачка питања која произилазе из ових теоријских разматрања су да ли коришћење друштвених мрежа утиче значајно на ниво самопоштовања код средњошколаца, као и да ли постоји повезаност употребе друштвених мрежа и односа адолесцената према сопственом образовању.

Метод

Циљ истраживања је утврдити повезаност самопоштовања адолесцената и њихове образовне аспирације у околностима интернет одрастања, односно друштвених мрежа. Прва полазна претпоставка истраживања је да постоји повезаност димензија коришћења друштвених мрежа (SMAS) и самопоштовања (SE) код адолесцената у Републици Србији, а друга да постоји повезаност димензија друштвених мрежа (SMAS) и односа адолесцената према образовању, односно образовних аспирација (SCH).

У упитник су укључене и димензије Сопствени стандарди (STAND), Однос према људима (SOC), Страх од будућности (FUT), Организационе способности (ORG), Спремност на ризик (RIZ), Читање класичних књига (BOOK), Однос према образовању (SCH) и Учење из мултимедијалних садржаја (MM). Димензије и њихова међусобна повезаност ће бити дескриптивно анализирани и уз помоћу Пирсоновог коефицијента корелације.

Хипотезе истраживања

На основу теоријских разматрања и постављених истраживачких питања формулисани су почетни ставови истраживања у виду две хипотезе:

H1: Коришћење друштвених мрежа не утиче значајно на ниво самопоштовања код средњошколаца.

H2: Постоји повезаност употребе друштвених мрежа и односа према образовању.

Узорак и инструменти истраживања

Истраживање је спроведено у току 2021. године на ученицима средњих школа, узраста од 14 до 19 година. Узорак броји 599 испитаника, од којих су 270

били мушког а 329 женског пола. Две трећине испитаника припадају урбаном подручју становања а једна трећина руралном.

Прикупљање података припремљеном батеријом тестова спроведено је путем онлајн упитника који је садржао 88 питања. Истраживање је било транс-верзално, односно фокус група у одређеном тренутку била је обухваћена истраживањем. Студија је емпиријска јер су емпиријски подаци систематски прикупљани како би се потврдила хипотеза истраживања. Обрађено је 599 упитника из репрезентативног фокусног узорка. Све изјаве су оцењене на Ликертовој скали од 5 тачака у распону од Уопште се не слажем (1) до Потпуно се слажем (5).

Батерија тестова се састојала из Розенбергове скала самопоштовања, скале зависности од социјалних медија (RSES) – то је скала од 10 ставки за процену нивоа самопоштовања (Rosenberg, 1962). Скала мери позитивна и негативна осећања о себи. Скала зависности од социјалних медија (SMAS i=1-23, *Bergen Social Media Addiction Scale*) указује на прикупљање чињеница о испитаницима: њихово уобичајено понашање у окружењу друштвених медија и коришћење СНС-а. Скала је модификована верзија претходно потврђене Берген ФБ скале зависности.

Сва питања се односе на искуства која су се десила током прошле године и оцењена су на скали од 5 тачака која се протеже од веома ретко (1) до веома често (5).

Истраживане су следеће димензије:

Сопствени стандарди (STAND, i=1-7)

Однос према људима (SOC, i=1-4)

Страх од будућности (FUT, i=1-4)

Организационе способности (ORG, i=1-3)

Спремност на ризик (RIZ, i=1-21)

Читање класичних књига (BOOK, i=1-7)

Однос према образовању (SCH, i=1-9)

Учење из мултимедијалних садржаја (MM, i=1-4)

Изузев за скалу процене самопоштовања за коју је израчунат сумативни скор одговора на ставкама, за остале скале рачунао се просечан скор одговора на ставкама.

Резултати

Дескриптивна статистика

Резултати дескриптивне анализе приказани су у табели 1, као и поузданост сваке скале, изражене Кромбаховим алфа (Cronbach's alpha) коефицијентом. Може се приметити да у просеку испитаници имају просечну вредност на упитнику SMAS и која се креће око 3 (око средње вредности одговора „нисам сигуран“). Најмањи просечни скор постигнут је за димензију која се односи на читање класичних књига, а највиши за димензије однос према људима и страх од будућности.

Табела 1. Дескриптивна статистика сумативних скорова испитиваних димензија

Димензија	Скраћени назив	N	Min	Max	M	SD	Cronbach's alpha
Самопоштовање	SE	599	6.6	30.0	21.48	4.57	.83
Коришћење друштвених мрежа	SMAS	599	1.00	5.00	2.82	.74	.91
Сопствени стандарди	STAND	599	1.00	5.00	3.52	.71	.70
Однос према људима	SOC	599	1.00	5.00	3.74	.80	.66
Страх од будућности	FUT	599	1.00	5.00	3.74	.69	.39
Организационе способности	ORG	599	1.00	5.00	3.65	.89	.64
Спремност на ризик	RIZ	599	1.00	5.00	3.60	.65	.47
Читање класичних књига	BOOK	599	1.00	5.00	2.77	.60	.31
Однос према образовању	SCH	599	1.00	5.00	3.19	.46	.52
Однос према ММ учењу	MM	599	1.00	4.83	2.82	.85	.76

Легенда: Н – број испитаника; Мин – минимална вредност скорa; Мах – максимална вредност просечног скорa; М – просечна вредност скорa; СД – стандардна девијација

Корелациона анализа

У табели 2 приказане су једноставне Пирсонове корелације између испитиваних димензија. Може се приметити да је већина испитиваних димензија међусобно повезана. На основу ових једноставних корелација може се видети да самопоштовање (SE) и коришћење друштвених мрежа (SMAS) нису повезани. Са самопоштовањем у највећој мери корелирају скала сопствених стандарда, скала односа према људима, а у мањој мери скала ризичких понашања и читање класичне литературе. Све везе су позитивне, односно, што је више самопоштовање то су израженије вредности и на наведеним скалама. Када је у питању употреба друштвених мрежа, она је у слабој, али значајној позитивној корелацији са скалом односа према људима. Димензија односа према образовању није значајно повезана нити са самопоштовањем, нити са коришћењем друштвених мрежа. Ова димензија је у позитивној корелацији са димензијом сопствених стандарда, односа према људима, страхом од будућности, спрежности на ризик, читањем класичних књига, а највишу корелацију остварује са скалом односа према мултимедијалном учењу. Дакле, што је позитивнији став према образовању, то су виши сопствени стандарди, као и позитивнији односи према људима. Са друге стране, већи страх од будућности корелира са позитивнијим ставом према образовању, али исто тако они са позитивнијим ставом према образовању склонији су да предузму ризик. Очекивано, позитивнији став према образовању кореспондира са читањем класичних књига, али и са позитивнијим ставом према мултимедијалном учењу.

Табела 2. Једноставне корелације између испитиваних димензија изражене
Писоновим коефицијентом корелације (** - $p < .01$; * - $p < .05$)

	SMAS	STAND	SOC	FUT	ORG	RIZ	BOOK	SCH	MM
SE	-.050	.607**	.459**	.057	.282**	.235**	.054	.079	.057
SMAS	-	-.057	.091*	.096*	-.007	.172**	.007	.054	-.014
STAND		-	.539**	.328**	.412**	.379**	.232**	.314**	.274**
SOC			-	.342**	.391**	.507**	.223**	.239**	.158**
FUT				-	.383**	.416**	.279**	.375**	.359**
ORG					-	.455**	.070	.197**	.152**
RIZ						-	.079	.244**	.107**
BOOK							-	.362**	.328**
SCH								-	.430**

Регресиона анализа

С обзиром на постављене хипотезе анализирана су два модела. У првом моделу критеријумска варијабли били су скорови на скали самопоштовања, док су предикторске варијабли били скорови на димензијама употребе друштвених мрежа, скали сопствених стандарда, односа према људима, страха од будућности, организационих способности, преузимање ризика, читања класичних књига, те односа према образовању.

Модел је у целости статистички значајан, а коефицијент детерминације износи: $R^2 = .44$, $p < .001$. Другим речима, предиктори објашњавају 44% варијансе димензије самопоштовања. У табели 3 приказани су регресиони коефицијенти испитиваних предиктора, као и њихова статистичка значајност. Тестирањем значајности сваког од предиктора, може се видети да коришћење друштвених мрежа не утиче значајно на ниво самопоштовања код средњошколаца, чиме је доказана прва постављена хипотеза. Међутим, оно што утиче на самопоштовање јесте вредност сопствених стандарда, однос према људима, као и страх од будућности. Што су више вредности сопствених стандарда и што је позитивнији став према људима, то је и виши ниво самопоштовања. Са друге стране, самопоштовање је у негативној вези са страхом од будућности, односно они људи који имају изражен страх од будућности имају и мањи ниво самопоштовања и обротно.

Табела 3. Вредноснй рејресионих коефицијентиа
и њихова сџајисџичка значајносџ за џрви џесџирани модел
(криџеријумска варијаџла – скорови на скали самоџошџовања)

	Нестандардизовани коефицијенти		Стандардизовани коефицијент	t	p вредност
	B	SE	Beta		
Intercept	11	1,292		8.777	.000
SMAS	-0.099	0.197	-.016	-.5	.617
STAND	3.601	0.255	.560	14.137	.000
SOC	1.368	0.230	.241	5.944	.000
FUT	-1,100	0.253	-.166	-4.354	.000
ORG	0.284	0.191	.055	1.488	.137
RIZ	-0.215	0.282	-.030	-.764	.445
BOOK	-0.382	0.266	-.050	-1.436	.152
SCH	-0.593	0.367	-.060	-1.616	.107
MM	-0.206	0.194	-.038	-1.063	.288

Легенда: B – нестандардизована оцена регресионог коефицијента;
SE – стандардна грешка оцене; t – t тест

Другим моделом хтело се проверити да ли постоји значајан утицај коришћења друштвених мрежа на однос према образовању, тако да је у другом моделу критеријумска варијаџла била скор на димензији односа према образовању, а предикторске варијаџле биле су самопоштовање, употреба друштвених мрежа, као и скорови на димензијама које су коришћене и у првом моделу. Модел је у целини статистички значајан, а коефицијент детерминације износи: $R^2 = .31$, $p < .01$, односно, предиктори објашњавају 31% варијансе односа према образовању. У табели 4 приказани су регресиони коефицијенти тестираних предиктора.

Тестирањем значајности предиктора може се рећи да се друга хипотеза одбацује, у смислу да не постоји повезаност употребе друштвених мрежа и односа према образовању. Оно што је повезано са односом према образовању јесу вредност сопствених стандарда, страх од будућности, преузимање ризика, читање класичних дела и став према мултимедијалном учењу.

Табела 4. Вредности регресионих коефицијената и њихова статистичка значајности за групу шесстирани модел (зависна варијабла – скор на димензији односа према образовању)

	Нестандардизовани коефицијенти		Стандардизовани коефицијент	t	p вредност
	B	SE	Beta		
Intercept	1.526	.141		10.856	.000
SESUM	-.007	.005	-.074	-1616	.107
SMAS	.020	.022	.033	.929	.354
STAND	.103	.033	.160	3.153	.002
SOC	.002	.027	.004	.094	.925
FUT	.087	.029	.131	3.060	.002
ORG	.002	.021	.003	.084	.933
RIZ	.066	.031	.092	2.089	.037
BOOK	.151	.029	.195	5.162	.000
MM	.145	.021	.269	6.938	.000

Дискусија

Проблем овог истраживања односио се на испитивање повезаности употребе друштвених мрежа и самопоштовања код адолесцената. Поред тога, желе-ло се проверити да ли постоји повезаност између употребе друштвених мрежа и генералног става према образовању. Истраживање је било мотивисано серијом истраживања у свету и региону, као и све већом тенденцијом младих да своје слободно време управо проводе на друштвеним мрежама.

Резултати нашег истраживања су потврдили једну а оповргли другу претпоставку. Наиме, употреба друштвених мрежа не утиче значајно на ниво самопоштовања, нити је значајно повезана са ставом према образовању. Ови резултати су у складу са истраживањем које је спроведено у Босни и Херцеговини (Hasanagić i Yilmaz, 2014). Премда је слично истраживање спроведено у Хрватској (Galina, 2017) показало да адолесценти који више времена проведу на друштвеним мрежама и имају већи број пратилаца, исказују виши ниво добробити и самопоштовања. Могуће да је непостојање повезаности последица тога што се у овом истраживању није испитивало колико испитаници имају пратилаца, а такође није постојао ни неки објективнији показатељ времена које неко проводи на друштвеној мрежи. Такође, могуће је да је би се веза између самопоштовања и

употребе друштвених мрежа исказала ако би се узорком испитаника обухватили они који активно објављују садржаје (попут „јутјубера“, „тиктокера“ и слично). Наш узорак је у већој мери базиран само на средњошколцима, од којих се већина не бави активно креирањем садржаја на друштвеним мрежама. У том контексту, имало би смисла да се подела узорка направи спрам тога да ли су корисници друштвених мрежа пратиоци („followers“) или се активно баве промовисањем личних садржаја на мрежама („influencers“). Међутим, једно скорије истраживање је такође показало, испитујући понашање пратилаца на Инстаграму, да не постоји значајна веза између самопоштовања и социјалног поређења са активношћу праћења утицајних појединаца на овој друштвеној мрежи (Chapman & Whitlock, 2019). Ови аутори су закључили да је понашање младих на Инстаграму условљено њиховим потребама у смислу праћења разних туторијала и слично.

Како смо овим истраживањем обухватили и димензије које се односе на ставове не само према образовању, већ и према другим људима и учењу помоћу мултимедијалног садржаја. Надаље, бавили смо се димензијама којима се испитују вредности сопствених стандарда, процењују спремност ка преузимању ризика и организационе способности, као и склоност ка читању књига.

На основу тога спроведена је ширира анализа како би се утврдило који од наведених предиктора највише обликује самопоштовање. Резултати су показали да је самопоштовање значајно повезано са димензијом вредности сопствених стандарда, позитивним односом према људима, као и страхом од будућности. Наиме, што је веће самопоштовање то су већи сопствени стандарди и постоји позитивнији однос према људима. Насупрот томе, мањак самопоштовања праћен је и већим страхом од будућности, што је налаз који је у складу са неким ранијим истраживањима (Rosenberg, 1962), у којима се бележила негативна корелација између самопоштовања и анксиозности.

У другом испитаном моделу однос према образовању значајно су предвиђале димензије које се односе на сопствене стандарде, страх од будућности, спремност на ризик, те однос према мултимедијалном учењу и читање класичних књига. У овом моделу све корелације су биле позитивне. Односно, што је позитивнији став према образовању, то су виши сопствени стандарди, већи је страх од будућности, већа је спремност да се предузме ризик, али су и позитивнији ставови према мултимедијалном учењу, као и према читању класичних књижевних дела.

Овај други део истраживања је открио да су као предиктори самопоштовања вреднији они који се односе на неке психолошке димензије, а не они који се односе на понашање на друштвеним мрежама. Такође, на основу резултата овог истраживања, може се рећи да не постоји негативан утицај употребе друштвених мрежа на ставове према образовању. Другим речима, ставове према образовању обликују постојање сопствених стандарда. Такође, они ученици који имају генерално позитиван став према образовању подједнако су инволвиран у неке традиционалне видове образовања, какви су на пример читање класичних

књижевних дела, док су истовремено спремни да прихвате и новине попут мултимедијалног учења.

Закључак

На основу изнетог може се закључити да понашање на друштвеним мрежама не представља меру нечијег самопоштовања, нити га на неки начин обликује. Налаз је у сагласности са закључком истраживања Галине (2017). У овом истраживању циљ је био утврдити и повезаност коришћења друштвених мрежа и самопоштовања адолесцената, а резултати истраживања показали су да коришћење друштвених мрежа има више позитивних конотација него негативних, али да између већине варијабли повезаности ипак није било. Очекивало се да ће већи број пратитеља на друштвеним мрежама имати адолесценти који цезну за доказивањем, несигурни су и имају нижи ниво самопоштовања. Иако неочекиван, овај резултат је био врло позитиван јер је доказао да адолесценти нису у трци за што већим бројем пратитеља како би доказали себи и другима колико вреде.

Значајни показатељи су позитивне везе између димензија самопоштовања и сопствених стандарда. Што је више самопоштовање, то су израженије вредности и на скали сопствених стандарда. Дакле, дошли смо до резултата да оно што утиче на самопоштовање јесте вредност сопствених стандарда. Што су више вредности сопствених стандарда и што је позитивнији став према људима, то је и виши ниво самопоштовања. Такав налаз је у сагласности са тврдњама когнитивних психолога који наглашавају да је за појединца врло важно да његово самопоимање (појам или слика о себи) буде константно. Стога чешће бирамо ситуације, људе и догађаје који потврђују да смо онакви каквима се и сами видимо. Такве ситуације такође и боље памтимо и на тај начин властити селф одржавамо стабилним (Stamać Ožanić, 2020). Дакле кроз рад смо показали да је младима и те како битно одржавање сопствених стандарда, односно њихова перцепција самопоимања, уклапање у очекиване планове а да друштвене мреже немају значајан утицај на то, иако је јавност склона да у великој мери тврди супротно. Вредности сопствених стандарда, страх од будућности, преузимање ризика директно су повезани са односом према образовању. Према Стамаћ Ожанић, појам о себи има и врло важну емоционалну функцију, понајвише повезану с усклађеношћу нашега реалног појма о себи (мишљење о томе каквима сами себе видимо у одређеном тренутку) с идеалним појмом о себи (какви бисмо заправо желели бити) и траженим појмом о себи (стандарди социјалне околине).

Закључак је да су резултати истраживања у сагласности да је самопоштовање састављено од две компоненте (Liu, 2018) потребом за компетентношћу и потребом за поштовањем од стране других. То даље индукује позитиван однос према образовању и односу према околини. Са друге стране, постојање позитивне корелације утицаја друштвених мрежа на социјални живот, може се заправо

закључити да се природна жеља младих за успехом и признањем заправо реализује у великој мери кроз уклапање у друштвене норме и социјалне обрасце успеха и компетентности. Употреба садржаја друштвених медија може бити од помоћи за подршку током прихватања социјалних образаца, али не и подршку развоја самопоштовања. Дакле, социјалне мреже као својеврсни „прозор у социјалне односе“, представља младима помоћно оруђе за спознају тренутних околности, важећих норми и вредности, и откривање савременог концепта компетенција за целоживотно учење.

Литература

- Allen, K. A., Ryan, T., Gray, D. L., McInerney, D. M., & Waters, L. (2014). Social media use and social connectedness in adolescents: The positives and the potential pitfalls. *The Educational and Developmental Psychologist*, 31(1), 18-31. <https://doi.org/10.1017/edp.2014.2>
- Andreassen, C. S., Pallesen, S., & Griffiths, M. D. (2017). The relationship between addictive use of social media, narcissism, and self-esteem: Findings from a large national survey. *Addictive behaviors*, 64, 287-293. <https://doi.org/10.1016/j.addbeh.2016.03.006>
- Arsović, B. (2012). Друштвене мреже – изазов и могућност за образовање. У Д. Golubović (Ured.), *Tehnika i informatika u obrazovanju* (str. 469-478). Čačak: Tehnički fakultet.
- Barker, V. (2009). Older adolescents' motivations for social network site use: The influence of gender, group identity, and collective self-esteem. *Cyberpsychology & behavior*, 12(2), 209-213. <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/cpb.2008.0228>
- Barry, C. T., Doucette, H., Loflin, D. C., Rivera-Hudson, N., & Herrington, L. L. (2017). "Let me take a selfie": Associations between self-photography, narcissism, and self-esteem. *Psychology of Popular Media Culture*, 6(1), 48-60.
- Błachnio, A., Przepiorka, A., & Rudnicka, P. (2016). Narcissism and self-esteem as predictors of dimensions of Facebook use. *Personality and Individual Differences*, 90, 296-301. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2015.11.018>
- Buckingham, D. (2013). Is there a digital generation? In *Digital generations* (pp. 13-26). Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203810668-7/digital-generation-david-buckingham>
- Carpenter, C. J. (2012). Narcissism on Facebook: Self-promotional and anti-social behavior. *Personality and individual differences*, 52(4), 482-486. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2011.11.011>
- Chapman, J., & Whitlock, J. (2019). *Social Media Influencers: Followers' Perceptions and Self-Concept*. Cornell University, College of Human Ecology Bronfenbrenner Center for Translational Research. https://www.researchgate.net/profile/Julia-Chapman-10/publication/341654621_Social_Media_Influencers_Followers%27_

- Perceptions_and_Self-Concept/links/5ecd5d03299bf1c67d200e6e/Social-Media-Influencers-Followers-Perceptions-and-Self-Concept.pdf
- Ferkany M. (2008) The Educational Importance of Self-Esteem, *Journal of philosophy of Education*, 42(1). <https://doi.org/10.1111/j.1467-9752.2008.00610.x>
- Galina, A. (2017). *Upotreba društvenih mreža i razina samopoštovanja adolescenata* [Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci]. <https://repository.ffri.uniri.hr/en/islandora/object/ffri:899>
- Gonzales, A. L., & Hancock, J. T. (2011). Mirror, mirror on my Facebook wall: Effects of exposure to Facebook on self-esteem. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 14(1-2), 79-83. <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/cyber.2009.0411>
- Hasanagić, A. i Yilmaz, T. (2014). Samopoštovanje mladih i korištenje društvenih mreža, U M. Arnaut (Ured.), *Kulturni identitet u digitalnom dobu* (str. 329-339). Zenica: Filozofski fakultet.
- Hortigüela-Alcalá, D., Sánchez-Santamaría, J., Pérez-Pueyo, Á., & Abella-García, V. (2019). Social networks to promote motivation and learning in higher education from the students' perspective. *Innovations in Education and Teaching International*, 56(4), 412-422. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14703297.2019.1579665>
- Jevtić, J., & Dajić, M. S. (2021). Analysis of the impact of social networks on the quality of life and education of young people. *Acta Economica*, 19(34), 239-256. <http://www.ae.ef.unibl.org/index.php/ae/article/view/401>
- Kim, J., La Rose, R., & Peng, W. (2009). Loneliness as the cause and the effect of problematic Internet use: The relationship between Internet use and psychological well-being. *Cyberpsychology & Behavior*, 12(4), 451-455 <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/cpb.2008.0327>
- Krnetić, I. (2006). Odnos samopoštovanja i bezuslovnog prihvatanja sebe. *Radovi: časopis za humanističke i društvene nauke*, 9, 377-384.
- Latković, O., Milekić, B., Stojiljković, D. J., Zebić, M. i Marić, N. P. (2009). Odnos redosleda rođenja, samopoštovanja i uspeha tokom studija medicine. *Engrami*, 31(1-2), 51-60.
- Liu, D., Wright, K. B., & Hu, B. (2018). A meta-analysis of Social Network Site use and social support. *Computers & Education*, 127, 201-213. <https://doi.org/10.1016/j.compedu.2018.08.024>
- Mehdizadeh, S. (2010). Self-presentation 2.0: Narcissism and self-esteem on Facebook. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(4), 357-364. <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/cyber.2009.0257>
- Miličević, S., Vukić, K., & Vukić, M. (2021). Students' perception and attitudes toward faculty image on social networks. *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 9(1), 63-74. <https://cyberleninka.ru/article/n/students-perception-and-attitudes-toward-faculty-image-on-social-networks>

- Moncur, W., Gibson, L., & Herron, D. (2016). The role of digital technologies during relationship breakdowns. In *Proceedings of the 19th ACM Conference on Computer-Supported Cooperative Work & Social Computing* (pp. 371-382). ACM. <https://dl.acm.org/doi/abs/10.1145/2818048.2819925>
- O'Keeffe, G. S., & Clarke-Pearson, K. (2011). The impact of social media on children, adolescents, and families. *Pediatrics*, 127(4), 800-804. <https://publications.aap.org/pediatrics/article/127/4/800/65133/The-Impact-of-Social-Media-on-Children-Adolescents>
- Pantić, I. (2014). Online social networking and mental health. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 17(10), 652-657. <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/cyber.2014.0070>
- Pavić, D. (2017). *Odnos srednjoškolaca prema obrazovanju i nastavku školovanja* [Doktorska disertacija, Odjel za pedagogiju Sveučilišta u Zadru]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:162:820925>
- Rajić, S., & Tasevska, A. (2019). The Role of Digital Games in Children's Life. *Inovacije u nastavi*, 32(4), 97-108. doi: 10.5937/inovacije1904097R
- Richards, D., Caldwell, P. H., & Go, H. (2015). Impact of social media on the health of children and young people. *Journal of paediatrics and child health*, 51(12), 1152-1157. <https://doi.org/10.1111/jpc.13023>
- Rosenberg, M. (1962). The association between self-esteem and anxiety. *Journal of Psychiatric Research*, 1(2), 135-152. [https://doi.org/10.1016/0022-3956\(62\)90004-3](https://doi.org/10.1016/0022-3956(62)90004-3)
- Sharov, S., Vorovka, M., Sharova, T., & Zemlianska, A. (2021). *The Impact of Social Networks on the Development of Students' Social Competence*. <https://doi.org/10.3991/ijep.v11i3.20491>
- Shaw, L. H., & Gant, L. M. (2004). In defense of the Internet: The relationship between Internet communication and depression, loneliness, self-esteem, and perceived social support. *Internet Research*, 28(3). <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/109493102753770552>
- Stamać Ožanić, M. (2020). *Provjera Higginsove teorije neusklađenoga pojma o sebi adolescenata u odnosu na očekivanja roditelja i vršnjaka* [Doktorska disertacija, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu]. <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:696869>
- Srivastava, L. (2005). Mobile phones and the evolution of social behaviour. *Behaviour & information technology*, 24(2), 111-129. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/01449290512331321910>
- Todorović, J. (2004). Vaspitni stilovi u porodici i stabilnost samopoštovanja adolescenata. *Psihologija*, 37(2), 183-193. <http://www.doiserbia.nb.rs/img/doi/0048-5705/2004/0048-57050402183t.pdf>
- Tošić, M., Dimitrijević, N. i Todorović, D. (2008). Činioci značajni za samopoštovanje adolescenata. U J. Todorović i dr. (Ured.), *Mladi i porodica* (str. 195-212). Niš: Filozofski fakultet. <https://www.psihologijanis.rs/dpp/arhiva/zbornik-3-2.pdf#page=195>

- Valkenburg, P. M., Schouten, A. P., & Peter, J. (2005). Adolescents' identity experiments on the Internet. *New media & society*, 7(3), 383-402. <https://doi.org/10.1177/1461444805052282>
- Wilson, K., Fornasier, S., & White, K. M. (2010). Psychological predictors of young adults' use of social networking sites. *Cyberpsychology, behavior, and social networking*, 13(2), 173-177. <https://www.liebertpub.com/doi/abs/10.1089/cyber.2009.0094>
- Woods, H. C., & Scott, H. (2016). Sleepy teens: Social media use in adolescence is associated with poor sleep quality, anxiety, depression and low self-esteem. *Journal of adolescence*, 51, 41-49. doi: 10.1016/j.adolescence.2016.05.008.
-

THE EFFECTS OF USING SOCIAL NETWORKS ON THE SELF-ESTEEM OF ADOLESCENTS AND THEIR ATTITUDE TOWARDS EDUCATION AND THE FUTURE

Summary: The paper presents a study aimed at determining the connection between the use of the Internet and social networks and the level of adolescent self-esteem and self-assessment of their own qualities and abilities, as well as determining the correlation between the social network use with children's educational aspirations. Adolescents' attitudes towards people, fear of the future, their willingness to take risks, reading classic books and attitudes towards multimedia learning and reading were also detected. The research was conducted by examining the attitudes of adolescents aged 14 to 19 years. The data were obtained by processing N=599 questionnaires of a representative focused sample of adolescents - high school students in the Republic of Serbia. The research was conducted in 2021. Descriptive, correlation and regression analysis was used in data processing. Descriptive analysis showed that the lowest average score was achieved for the dimension related to reading classic books, and the highest for the dimensions of attitude towards people and fear of the future. Correlative analysis between the dimensions showed that self-esteem and the use of social networks are not related, but the more positive attitude towards education, the higher are standards and the more positive are attitudes towards people. A similar finding is in the regression analysis, which shows that what affects self-esteem is the value of one's own standards, the attitude towards people, as well as the fear of the future.

Keywords: youth, adolescence, social networks, self-esteem

